

## Obcházení zákona

Právně významným účelem smlouvy je takový účel, který sledují všichni účastníci smlouvy anebo jej sleduje pouze některý z účastníků, ostatní však o tomto cíli vědí nebo jej z okolností, za kterých ke smluvnímu jednání dochází, musejí předpokládat. Sleduje-li jedna ze stran právního úkonu (smlouvy) dosažení účelu, který není vyjádřen v obsahu právního úkonu a o kterém druhá strana neví a vědět nemůže, jde jen o pohnutku, která je právně bezvýznamná a nemá na platnost právního úkonu vliv.

(Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 22 Cdo 2119/2003, ze dne 11.2.2004)

Nejvyšší soud České republiky rozhodl v senátě složeném z předsedy Víta Jakšiče a soudců JUDr. Františka Baláka a JUDr. Jiřího ve věci žalobkyně M. Ž., zastoupené advokátem, proti žalovaným: 1) V. K., a 2) V. S., zastoupeným advokátem, o určení vlastnictví, vedené u Obvodního soudu pro Prahu 3 pod sp. zn. 8 C 158/96, o dovolání žalovaných proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 6. května 2003, č. j. 16 Co 45/2003-236, tak, že dovolání zamítl.

Z odůvodnění :

Obvodní soud pro Prahu 3 (dále jen „soud prvního stupně“) rozsudkem ze dne 19. března 2001, č. j. 8 C 158/96-163, určil, že „žalobkyně je vlastníci jedné ideální poloviny nemovitostí, zapsaných na LV č. 516, vedeného u Katastrálního úřadu P. pro obec P., katastrální území V. a tam označených jako parcela č. 3835 s domem č. p. 2101 a parcela č. 3834“, a rozhodl o nákladech řízení. Soud prvního stupně s odkazem na právní názor vyslovený Městským soudem v Praze jako soudem odvolacím v usnesení z 15. 11. 2000, č. j. 18 Co 460/2000-137, kterým byl zrušen jeho předchozí zamítavý rozsudek v této věci, dovedl, že darovací smlouva uzavřená ohledně sporných nemovitostí v roce 1986 mezi matkou žalobkyně jako dárkyní a žalobkyní a jejím bratrem jako obdarovanými je v každém případě platná, neboť i kdyby (jak tvrdí žalované) nebyla platná smlouva, již matka žalobkyně v roce 1972 koupila tyto nemovitosti od matky žalovaných, nabyla by matka žalobkyně vlastnictví k 1. 4. 1984 vydržením. Za této situace není nutno se otázkou platnosti kupní smlouvy z roku 1972 zabývat a jelikož má žalobkyně na určení svého vlastnictví naléhavý právní zájem, bylo její žalobě vyhověno.

K odvolání všech účastnic odvolací soud rozsudkem ze dne 5. prosince 2001, č. j. 18 Co 381/2001-198, potvrdil rozsudek soudu prvního stupně ve výroku o věci samé, změnil výrok o nákladech řízení před soudem prvního stupně a rozhodl o nákladech řízení odvolacího. Podle § 213 odst. 2 občanského soudního řádu (dále jen „OSŘ“) zopakoval některé listinné důkazy a vyslechl znovu jako svědkyni matku žalobkyně a na základě vlastního zhodnocení důkazů dospěl k závěru, že této výpovědi je možno uvěřit v tom, že matka žalobkyně při uzavření kupní smlouvy v roce 1972 nemohla předpokládat vnitřní výhradu matky žalovaných jako převodkyně spočívající v tom, že uzavřením smlouvy sledovala nikoli převod majetku, ale jeho záchranu před propadnutím státu v souvislosti s plánovaným odchodem do zahraničí, a pokládala tedy tento právní úkon za učiněný vážně. Pak se ovšem s ohledem na zásadu upravenou v § 3 občanského zákoníku (dále jen „ObčZ“) může tohoto úkonu dovolávat, jako by byl platný. Jiné důvody neplatnosti smlouvy nebyly namítány ani shledány, a tak je kupní smlouva z roku 1972 nutno hodnotit jako platnou, stejně jako darovací smlouvu z roku 1986. Na tom nic nemění ani to, že ve věci soudu prvního stupně sp. zn. 11 C 194/90 byl schválen smír uzavřený mezi matkou žalovaných jako žalobkyní a matkou žalobkyně jako žalovanou, jímž bylo určeno, že je uvedena kupní smlouva neplatná, neboť tento smír je závazný toliko pro účastníky řízení a žalobkyně tehdy účastnicí nebyla. S ohledem na tento závěr pak odvolací soud nepokládal za nutné řešit otázku vydržení, která by měla místo jen v případě neplatnosti kupní smlouvy.

K dovolání žalovaných Nejvyšší soud ČR rozsudkem ze dne 19. listopadu 2002, č. j. 22 Cdo 1412/2002-223, zrušil uvedený rozsudek odvolacího soudu a věc vrátil tomuto soudu k dalšímu řízení. Vytkl mu pouze závěr, že jiné důvody neplatnosti kupní smlouvy z roku 1972 než nedostatek vážnosti projevu vůle matky žalovaných nebyly namítány ani shledány, neboť žalované ve svém odvolání poukázaly výslovně na to, že jejich matka uzavírala smlouvu s úmyslem zachránit svůj majetek před státem a tedy obejít zákon, což je podle jejich názoru důvodem neplatnosti smlouvy podle

§ 39 ObčZ. Odvolací soud se touto otázkou nezabýval, a tak je jeho rozsudek pro nedostatek odůvodnění nepřezkoumatelný a řízení trpí vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci. Ostatní dovolací námítky žalovaných však Nejvyšší soud neshledal opodstatněnými.

Odvolací soud pak rozsudkem ze dne 6. května 2003, č. j. 16 Co 45/2003-236, rozsudek soudu prvního stupně ve výroku o věci samé znovu potvrdil, změnil jej ve výroku o nákladech řízení před soudem prvního stupně a rozhodl o nákladech řízení odvolacího. Poukázal na to, že v roce 1972, kdy byla smlouva uzavřena, ještě občanský zákoník neobsahoval ustanovení § 453a, které do něj bylo, byť se zpětnou účinností od 1. 4. 1964, vloženo až jeho novelou z roku 1982. Podle tohoto ustanovení tedy mohly státu připadnout i věci, jejichž vlastník se trvale zbavil možnosti je obvyklým způsobem užívat v době od 1. 4. 1964 do 31. 3. 1983, ale nelze podle něj posuzovat vůli účastníků smlouvy uzavřené v době, kdy ještě v zákoně neexistovalo. V době uzavření smlouvy byla obvyklá pouze tzv. renunciační prohlášení, jimiž občan prohlásil, že veškeré věci, které budou v den vystěhování v jeho vlastnictví a které mu nebude povoleno vyvézt, případnou státu jako věci opuštěné. Neexistoval ovšem předpis, který by zakazoval osobě hodlající se vystěhovat do zahraničí zcizit svůj majetek. Proto kupní smlouva uzavřená mezi právními předchůdkyněmi účastnic nemohla být (ve smyslu § 39 ObčZ) v rozporu se zákonem ani jej obcházet. Jde tudíž o platný právní úkon a žalobkyně se právem považuje za vlastníci jedné ideální poloviny sporných nemovitostí.

Proti tomuto rozsudku podaly žalované dovolání, v němž namítly, že odvolací soud nesprávně vyložil § 39 ObčZ a navíc nerespektoval právní názor, který ve svém zrušovacím rozsudku vyslovil dovolací soud. Zdůraznily, že se nikdy nedovolávaly § 453a ObčZ, a tak závěr odvolacího soudu, že pokud v době uzavření smlouvy občanský zákoník toto ustanovení neobsahoval, nemohla být smlouva uzavřena s úmyslem je obejít, je zjednodušením celého problému. Žalované se dovolávají § 39 ObčZ, který existoval již v roce 1972, a jelikož se odvolací soud tímto ustanovením a jeho výkladem prakticky nezabýval, nedostál pokynům, které mu – závazně – dal dovolací soud. Dovolatelky dále poukázaly na to, že v době, kdy se jejich matka hodlala vystěhovat do zahraničí, byly běžné trestní rozsudky, jimiž soudy podle § 109 odst. 2 trestního zákona odsuzovaly osoby, jež zůstaly v emigraci, mimo jiné i k trestům propadnutí majetku. Matka žalovaných si toho byla vědoma a právě proto si vytipovala z okruhu známých matku žalobkyně, s níž uzavřela „na oko“ smlouvu ve snaze zachránit svůj majetek před komunistickým státem. Šlo tedy o typický případ obcházení zákona podle § 39 ObčZ. Žalované navrhly, aby byl napadený rozsudek zrušen a věc vrácena odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

Žalobkyně navrhla buď odmítnutí dovolání jako zjevně bezdůvodného, nebo jeho zamítnutí. Vyslovila přesvědčení, že odvolací soud splnil pokyny soudu dovolacího soudu a respektoval jeho právní názor. Připustila, že matka žalovaných mohla mít obavy z toho, že nemovitosti získá komunistický stát, ale podle jejího názoru z toho nelze dovozovat, že neměla v úmyslu se vzdát vlastnictví k nim, pouze chtěla sama rozhodnout, kdo bude po jejím odchodu do zahraničí nemovitosti jako vlastník užívat. Žalobkyně se ztotožnila s právními závěry odvolacího soudu o tom, že neexistoval předpis, který by bylo možno uzavřením smlouvy obcházet, a zdůraznila, že matka žalovaných zvolila variantu prodeje nemovitostí proto, že na rozdíl od přechodu vlastnictví na stát na základě renunciačního prohlášení se jí za ně dostalo alespoň finanční částky, s níž mohla volně naložit.

Nejvyšší soud ČR po zjištění, že dovolání bylo podáno včas k tomu oprávněnými osobami, že je přípustné podle § 237 odst. 1 písm. b) OSŘ a že jsou splněny i další podmínky vyžadované ustanoveními § 241 a § 241a odst. 1 OSŘ, projednal věc podle § 242 odst. 1 a 3 OSŘ a dospěl k závěru, že dovolání není důvodné.

Dovolatelky netvrdí, že řízení bylo postiženo některou z vad uvedených v § 242 odst. 3 OSŘ, a ani z obsahu spisu nic podobného neplyne. Proto se dovolací soud zabýval jen výslovně uplatněnými dovolacími důvody, které jsou – podle obsahu dovolání – námitkou, že rozhodnutí odvolacího soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci [§ 241a odst. 2 písm. b) OSŘ]. Nesprávným právním posouzením je omyl soudu při aplikaci práva na zjištěný skutkový stav a může k němu dojít buď tím, že soud použil jiný právní předpis, než který měl správně použít, nebo sice aplikoval správný právní předpis, ale nesprávně jej vyložil, popř. ze skutkových zjištění vyvodil nesprávné právní závěry.

Žalované nevytýkají odvolacímu soudu, že na danou věc aplikoval nesprávný právní předpis, ale namítají, že se – v rozporu se závaznými pokyny dovolacího soudu – nedostatečně zabýval výkladem jinak správně použitého § 39 ObčZ a v důsledku toho je tento jeho výklad nesprávný. Této námitce však lze přisvědčit jen částečně. Je samozřejmě pravda, že uvedené ustanovení bylo obsaženo v občanském zákoníku v téměř stejné podobě jako dnes i v roce 1972, kdy byla uzavírána kupní smlouva, jejíž platnost je v tomto řízení posuzována. Samo toto ustanovení však neplatnost právního úkonu nezakládá. Jeho důsledky nastávají v případě, že právní úkon svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přičií zájmu společnosti (dnes dobrým mravům). Oním zákonem, jehož porušení či obcházení je důvodem neplatnosti podle § 39 ObčZ, je však logicky míněno jakékoli jiné zákonné ustanovení, ať už jde o ustanovení téhož předpisu (občanského zákoníku), nebo ustanovení jiného právního předpisu, nikoli § 39 ObčZ, jak

se zřejmě dovolatelky domnívají. Proto odvolací soud nepochybil, když zvažoval, zda v době uzavření smlouvy existovalo ustanovení zákona, které smlouva svým obsahem či účelem obcházela. Závěr, že tímto ustanovením nemohl být § 453a ObčZ, který v té době ještě v tomto právním předpisu nebyl obsažen, je pochopitelně správný. Odvolací soud se však nezabýval tvrzeným obcházením zákona ve vztahu k § 109 trestního zákona v tehdejší znění, na které též žalované ve svém dovolání poukazují.

V rozsudku ze dne 26. srpna 1998, sp. zn. 2 Cdo 736/97, uveřejněném v časopise Právní rozhledy č. 1/1999, který se rovněž týká otázky neplatnosti právního úkonu pro obcházení zákona, dovolací soud uvedl, že „podle § 39“ ... (míněno ObčZ) ... „je neplatný právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přiči dobrým mravům. V dané věci tedy bylo třeba zkoumat nejen případné vady v obsahu právního úkonu, ale vzhledem ke tvrzením žalobců především to, zda účel právního úkonu nespočívá v obcházení zákona a zda se nepřiči dobrým mravům ... Právně významným účelem smlouvy je takový účel, který sledují všichni účastníci smlouvy anebo jej sleduje pouze některý z účastníků, ostatní však o tomto cíli vědí nebo jej z okolností, za kterých ke smluvnímu jednání dochází, musejí předpokládat. Sleduje-li jedna ze stran právního úkonu (smlouvy) dosažení účelu, který není vyjádřen v obsahu právního úkonu a o kterém druhá strana neví a vědět nemůže, jde jen o pohnutku, která je právně bezvýznamná a nemá na platnost právního úkonu vliv. Opačné pojetí by mělo za následek narušení právní jistoty a bylo by v rozporu s principem ochrany dobré víry i se zásadami právního státu.“ Žalovaným lze přisvědčit, že v případě trestného činu opuštění republiky podle § 109 trestního zákona byl prakticky vždy osobě odsouzené pro tento trestný čin jako jeden z trestů ukládán trest propadnutí majetku. Je proto logické tvrzení, že se jejich matka, vědoma si této skutečnosti, ve snaze předejít tomu, aby její nemovitosti případně stihl takovýto osud, za situace, kdy uvažovala o odchodu z republiky do Š. za svými dcerami, rozhodla prodat je „pro jistotu“ matce žalobkyně. Obsah kupní smlouvy, kterou s ní uzavřela, se však nepochybně nepřiči zákonu ani jej neobchází. K tomu, aby bylo možno uzavřít, že smlouva je neplatná proto, že svým účelem odporuje zákonu nebo jej obchází, je nezbytné aby bylo prokázáno, že matka žalobkyně při uzavření smlouvy o účelu sledovaném druhou smluvní stranou věděla nebo alespoň že jej z okolností musela předpokládat. Jak už bylo uvedeno výše, odvolací soud ve svém rozsudku ze dne 5. prosince 2001, č. j. 18 Co 381/2001-198, dospěl k závěru, že svědecké výpovědi matky žalobkyně je možno uvěřit v tom, že při uzavření kupní smlouvy v roce 1972 nemohla předpokládat vnitřní výhradu matky žalovaných jako převodkyně spočívající v tom, že uzavřením smlouvy sledovala nikoli převod majetku, ale jeho záchranu před propadnutím státu v souvislosti s plánovaným odchodem do zahraničí, a pokládala tedy tento právní úkon za učiněný vážně. Námitku, kterou proti tomuto závěru odvolacího soudu žalované vznesly, neshledal dovolací soud ve svém předchozím zrušovacím rozsudku opodstatněnou, když uvedl, že „... hodnocení výpovědi účastníka řízení nebo svědka z hlediska jeho věrohodnosti je v souladu se zásadou přimosti občanského soudního řízení (§ 122 odst. 1 OSŘ) věcí soudu, který provádí dokazování, a ke způsobu tohoto hodnocení by mohl dovolací soud přihlídnout jen v případě, že by soud hodnotil věrohodnost výpovědi na základě skutečností, které se podle obecných zkušeností k věrohodnosti výpovědi nevztahují. Věrohodnost takovéto výpovědi lze totiž hodnotit i s přihlídnutím ke způsobu, jakým účastník nebo svědek soudu sděluje zjišťované skutečnosti, a k jeho chování při výpovědi, tedy k okolnostem, které nelze podrobně zachytit v protokolu o jednání. V dané věci odvolací soud provedl opakovaný výslech matky žalobkyně jako svědkyně v souladu s § 213 odst. 2 OSŘ a při následném hodnocení věrohodnosti její výpovědi se nikterak neodchýlil od hodnocení skutečností, které se podle obecných zkušeností k věrohodnosti výpovědi vztahují. Dovolací soud může hodnocení důkazů přezkoumávat jen tehdy, pokud je toto hodnocení v rozporu s pravidly logického myšlení. V této věci přijal odvolací soud skutkový závěr, že matka žalobkyně při uzavření kupní smlouvy v roce 1972 měla důvod považovat právní úkon matky žalovaných za úkon učiněný vážně, po doplnění její svědecké výpovědi, kterou pak hodnotil - i s přihlídnutím k tomu, co vyšlo najevo v řízení před soudem prvního stupně - způsobem, jenž neodporuje zásadám logického myšlení. To, že bylo možno dospět i k jinému skutkovému zjištění, než k jakému dospěl odvolací soud, nelze pak považovat za vadu hodnocení důkazů. Obdobně ostatně dovolací soud rozhodl např. v rozsudku z 5. 6. 2000, sp. zn. 22 Cdo 241/99, uveřejněném v Soudních rozhledech č. 9/2000, nebo v rozsudku z 19. 8. 1999, sp. zn. 24 Cdo 1212/98, uveřejněném v Právních rozhledech č. 1/2000, jakož i v rozsudku z 29. 10. 1997, sp. zn. 2 Cdo 257/97, uveřejněném v Právních rozhledech č. 7/1998.“ Tyto úvahy pak samozřejmě platí pro zkoumání platnosti smlouvy nejen z hlediska vážnosti projevu vůle matky žalovaných, ale i z hlediska vědomosti matky žalobkyně o tom, jaký účel matka žalovaných uzavřením smlouvy sledovala. Vyšel-li odvolací soud z toho, že matka žalobkyně nemohla předpokládat, že matka žalovaných sleduje uzavřením smlouvy záchranu svého majetku před propadnutím státu, nikoli skutečný převod vlastnického práva, a dovolací soud z důvodů shora vysvětlených z tohoto skutkového závěru musí vycházet, jde na straně předchůdkyně žalovaných toliko o pohnutku, která není z hlediska platnosti smlouvy relevantní. Pak ovšem odvolací soud přesto, že se nezabýval otázkou obcházení § 109 trestního zákona, vyložil § 39 ObčZ správně, když nepovažoval kupní smlouvu z roku 1972 za neplatnou pro obcházení zákona, a dovolací důvod podle § 241a odst. 2 písm. b) OSŘ není naplněn.

Z uvedených důvodů dovolací soud podle § 243b odst. 2 věty před středníkem OSŘ dovolání žalovaných zamítl.

## Další články:

- [Náležitě odůvodnění jako procesní záruka \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Odměna advokáta \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Poučení účastníka řízení \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Právní otázka \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Moderace nákladů](#)
- [Dovolání](#)
- [Procesní společenství účastníků](#)
- [Pracovní poměr](#)
- [Pracovní poměr](#)
- [Odpovědnost za škodu](#)
- [Konkurs \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)